

i16 Taoismus

Pro tuto besedu jsme čerpali z knih: (1) *Lao-c' : Tao-te-t'ing*, v převodu a s poznámkami Jana Kotíka, Makum 2000; (2) *Hans Küng a Julia Ching: Křesťanství a náboženství Číny*; (3) *Jan Heller a Milan Mrázek: Nástin religionistiky*.

Julia Ching říká, že buddhismus se vztahuje ke skutečnosti nejposlednější ze všech, konfucianismus ke skutečnosti nejvyšší ze všech a taoismus ke skutečnosti nejhlubší ze všech.

Zakladatelskou postavou taoismu je *Lao-c' = doslova „starý mistr“*, snad současník Konfuciův, s nímž se dle legend setkal. Žil asi 570-490 před n.l., byl archivářem na dvoře vládce země Čou. Velmi stará legenda říká: „Když bylo učiteli už sedmdesát let, cítil se zesláblý a toužil po klidu. Vždyť opět jednou se dobré vytrácelo. A špatnosti zas jednou sílily. Zašněroval si tedy střevíce...“¹ Na hranici země Čou ho zastavil celník Ťin Si a prohlásil, že ho nepustí dál, dokud mu nesepíše, co učil. Proto Lao-c' napsal soubor textů v rozsahu zhruba 5000 znaků a potom odešel „na západ“ a nikdo ho už nikdy nespatriil, ani se o něm nic nedozvěděl.

Spisek se nazývá buď jeho jménem „Lao-c'“, častěji však *Tao-te-t'ing*. Tvoří jej 81 krátkých kapitol aforistického textu. Slovo *te* = ctnost a slovo *t'ing* = původně označuje osnovy v tkalcovství, tedy něco, co je podkladem tkaniny a co trvá bez ohledu na vzor látky i kvalitu tkaniny i tkalce. Název spisku snad lze pracovní přeložit jako „dobře utkaná cesta ctnosti“.

Názory na to, kdy text Tao-te-t'ing skutečně vznikl se liší (5.-3. stol. před n.l.). Rozdělení do 81 částí, včetně důkladného komentáře, je dílem *Kung Che-šang* ve 2. stol. před n.l. Dnešní znění je dílem *Wang Pi* (226-249 n.l.), který dílo zredigoval.

Tao-te-t'ing není filosofickým traktátem v našem evropském slova smyslu, protože svá tvrzení nedokazuje argumenty, ale upozorňuje na jejich smysl a důsledky. Smyslem učení Lao-c' je upozornění na umění najít cestu vedoucí k pochopení našeho života uvnitř světa. Radí vést skrytý a bezejmenný život.

Druhý základní text, zmiňovaný paní Ching, je připisován mysliteli **Čuang-c'**², žijícímu pravděpodobně ve 4. nebo 3. století před Kr. Také na toto dílo se zpravidla odkazuje jménem autora. Má s předchozím společný ústřední pojem tao, jako princip, jenž je základem vesmíru, jeho specifikem je totální odpor k politice a vášnivá obhajoba svobody. Autor v ironických polemikách kritizuje Konfucia, stát a společnost; např. ve spise „*O jižní zemi květů*“ mudrc odmítá funkci ministra a argumentuje typicky taoisticky: „Kdo v přírodě nevidí nic než nekonečnou proměnu všech jevů, kdo prohlédl ambivalentní charakter světa, bude svobodný. Úřady? Znesvobodňují. Instituce? Ochromují. Angažovanost? Poskvřňuje...“

Prof. Heller jako myslitele vnitřně spřízněného s Lao-c' jmenuje **Mo-Ti (Mo-c')**, který žil 480-397 před n.l. , byl hlasatelem universální lásky, zvané čínsky **t'ien-ai** = sjednocující láska. Zakládá ji na víře ve všeobjímající lásku Nebes. „Není nic lepšího než vzít si Nebe za vzor. Působení Nebe objímá vše a není sobecké. Nebe si přeje, aby se lidé navzájem milovali, aby si prospívali, a nikoli aby se nenáviděli a škodili si.“³ Svůj ideál také hledá v minulosti, uvádí mýtického krále Wena z knihy *Šu-t'ing*.

Původní učení taoismu navazuje na některé starší pojmy, které ovšem znovu vymezuje. První z těchto starších pojmů a centrální pojem, který dal i jméno celému proudu, je tao.

Tao původně znamená cesta či kráčení po ní, pak metoda, norma, princip, potom i rozum a smysl. Ve slovesné formě mluvit, říci, pojmenovat. V taoismu se stává názvem či spíše obrazným opisem pro nedefinovatelnou vnitřní spontaneitu dění, která je zároveň podstatou všeho bytí, pramenem všeho jsoucna. Čínské písmo jsou znaky, nikoli písmena označující hlásky a tao je vyjádřeno znakem pro hlavu a nohy. Je to pojem obtížně přeložitelný, proto se zpravidla nepřekládá.

Kniha „Tao-te-ťing“ začíná slavnými řádky: „**Tao, které lze postihnout slovy, není věčné a neměnné tao.**“ Zde je v čínském textu skryta slovní hříčka, těžící z toho, že tao je podstatné jméno i sloveso „mluvit“. V čínském originále: Tao kche tao, fej čchang tao, tedy doslova: **Tao, o kterém lze taovat, není věčné tao.**

Jedním ze základních principů taoismu je **wu-wei** = nezasahování ve smyslu neznásilňování běhu dění. Je třeba sám sebe odevzdat plynulosti niterného dění, tj. tao. Prof. **Jan Heller** upozorňuje na „jemný a přece významný rozdíl mezi západní a východní tradicí: žid, křesťan i muslim se *Bohu odevzdává*, stoik se *osudu podrobuje*, kdežto indický zasvěcenec i taoista se s ním *ztotožňuje*... Dalo by se - možná nepřesně a jistě velmi zjednodušeně - říci, že taoismus je redukce metafyziky a etiky na vnitřní spontaneitu dění, která vše obsahuje i nese.“⁴

Když prof. Heller učil na fakultě religionistiku, seznamoval studenty s klasickými texty světových náboženských systémů tak, že si z nich společně četli. Říká: „Z non-teistických čili karmánových systémů se mi zdál nejvhodnější čínský Tao-te-ťing. Je to krásný čirý text.“⁵ V naší besedě jsme se zamýšleli alespoň nad několika citáty⁶:

Je tak propastné! /Jako by bylo praotcem všech věcí!

(4. 3-4)

Nevím koho je synem./ Zdá se, že bylo dřív než Nejvyšší. (4. 11-12)

Ještě před nebem a zemí / Bylo již mlžné, / Klidné, osamělé a prázdné, / Od věčnosti do věčnosti, všude a mimo zánik. / Chceš-li, je to matka všeho a podstata ženského. / Já sám nevím co to je.../ A označuji to slovem Tao. (25.1-7)

Od jednoho temného tajemství / k druhému temnějším (1.15-16)

Všechny znaky skutečné ctnosti (Te) / Mají svůj domov v Tao. / To, co nazýváme Tao, / Je však nejasné a mlhavé. (21,1-4)

Když je dílo dokonáno, / Nechť se člověk vzdálí. / Takové je působení Tao. (9. 10-12)

Moudrý, který pochopil Tao, / Pokouší se žít s ním v souladu. / Vzdělaný, jakmile Tao pozná, / Jak je uchopí, hned je ztrácí. / (41.1-4)

Staví-li se moudrý dozadu, / Ocitá se v čele. / Necení-li si svého života, / Neztrácí, ale zachovává ho. / Nežije-li pro sebe, / stává se osobností. (7.6-11)

Proto je třeba: být otevřený a prostý, / Zachovat nejhlubší přirozenost, / Omezovat přání, / Zbavit se žádostivosti. (19.8-11)

Kdo hodně miluje, / Hodně vydává. / Kdo hodně hromadí, / Hodně ztrácí. / Kdo zná míru, / Vyhne se mrzutostem. / Kdo mívá špatnosti, / Ten žije v bezpečí. (44. 8-15)

Největší provinění je velká žádostivost, / Největší neštěstí je neschopnost vystačit (se svým), / Největší nebezpečí je touha po moci. / Proto: Kdo se umí spokojit, ten také sám bude spokojen. (46.5-8)

Kdo v sobě poznal mužské, / Ale zachovává ženské, / Ten stává se úžlabinou světa / (úžlabinou, v níž se sjednocují /

všechny proudy vod). / Takový nikdy neztrácí Te: / - A hle, do stavu nemluvněte se vrací. / Kdo poznal své světlo, / Ale nezapírá svou tmu, / Ten se stává příkladem světu. (28.1-10)

To, co je měkké, / Pronikne i nejtvrdějším kamenem. / Učiti beze slov / A jednat bez násilí - / Nic se s tím ve světě nemůže měřit! (28.1-9)

Ten, kdo se učí - stále hromadí (vědomosti), / Ten, kdo chápe Tao - stále více chápe (souvislosti), / Kdo více chápe - přestane zasahovat. / Nezasahuje - a proto není nic, co by byl nedělal. / Vždyť jenom nezasahováním můžeme vypěstovat správné. (48,1-5)

Je bez vlastního srdce ten, kdo je moudrý, / A skládá srdce své ze srdcí druhých lidí. / Jedná dobře s dobrými / A stejně dobře jedná se špatnými... Život moudrého plyne v klidu a souladu / A každý k němu obrací svou tvář. / On ve všech zase vidí svoje děti. (49. 1-4, 9-11)

Také taoismus se vyvíjel a rozrůžňoval. Hans Küng a Julia Ching ukazují, že ačkoli taoistické náboženství později uctívalo jak Lao-c' tak i Čuang-c', ve skutečnosti podrobilo jejich dílo radikální nové reinterpetaci.⁷

Postupně bylo shromážděno velké kompendium spisů, zvané **Tao-cang** (taoistický kánon), který obsahuje vedle „Tao-te-ťing“ a „Čuang-c'“ a starodávné „Knihy proměn“ (na tu navazuje Lao-c' i Konfucius) též určitá díla buddhistická, manicheistická a dokonce i křesťanská, která si náboženský taoismus prostě oblíbil a přivlastnil.

Žádný z těchto spisů nenese jméno autora ani dobu sepsání. Mnohý byl napsán v kódovaném, esoterickém jazyce, který je srozumitelný pouze zasvěceným. Taoismus se obklopil tajemnem; odívá své učení do hádanky a jako esoterické náboženství zjevuje mnohá svá tajemství pouze zasvěceným. Soudce Ti své výhrady k pozdějšímu taoismu vyjádřil takto:

„Taoismus proniká hluboko do tajemství života a smrti, a přece jeho tajemné, těžko proniknutelné znalosti se mohou stát inspirátorem pro zlou a nelidskou pýchu... Je otázka, zda máme objevovat tajemství života a zda toto poznání nás učiní šťastnějšími... Já sám se raději přidržuji praktické moudrosti našeho Mistra Konfucia, která nás učí prostým, denním povinnostem vůči bližním a společnosti, učí odplácet dobro dobrem a zlo spravedlností“ [*Strašidelný klášter, v 3x soudce Ti, str.381*]

Náboženský taoismus byl přetvořen také buddhismem a jeho prostřednictvím i hinduismem, přebíral ideu znovuzrození nebo reinkarnací, systém různých nebí a pekel a dokonce do svého panteonu zařadil rozličná buddhistická božstva a bódhisattvy, aniž ale byla akceptována základní myšlenka buddhistů, že každá forma života je strastí. V taoismu se setkáváme až i s hledáním cest k fyzické nesmrtelnosti, což předpokládá spokojenost s životem na tomto světě.

Vztah taoismu ke konfucianismu. Konfuciánský racionalismus je v podstatě neslučitelný s taoismem a tím, co by se v něm mohlo označit jako „pověry“. V taoismu ovšem můžeme objevit rysy, jež chybí v konfucianismu, jako víru v moc bohů chránit lidi, uznání hříšnosti člověka a snahu překlenout propast mezi lidským a božským prostřednictvím obřadných praktik modlitby a pokání. A zatímco střízlivý konfuciánský racionalismus nezná žádnou útěchu pro trpícího člověka, taoismus, který život považuje (v protikladu k buddhismu) za dobrý a hodný prodloužení, postupuje proti utrpení přece jen docela prakticky modlitbami za uzdravení, léčitelstvím a elixíry života.

Pokud jde o vztah taoismu a křesťanství upoutala nás nejvíce úvaha prof. Hellera, začínající otázkou: „Existuje nějaký princip či zásada, kterou najdeme – alespoň do jisté míry – jak

v systémech teistických, tak karmánových?“ a odpovídá si: „Na pomoc mi přispěla zdánlivě vzdálená analogie: Co je »duchovním drahokamem« českých dějin? Nechtěl jsem zjednodušovat, ale když mi před očima procházely velké postavy naší minulosti od Chelčického přes starou Jednotu bratrskou až po Komenského a zamýšlel jsem se nad tím, co je spojuje, začínalo se mi jasnit: Je to problém nenásilí... O Ježíšově vztahu k nenásilí není třeba hovořit. Ale co u karmánových systémů? Tam je rozhodně v této věci zcela v popředí čínský taoismus... Co je podstatou taoismu? Jsoucnu se tu chápe jako jediné veliké nepřetržité dění či obrazně »kráčení«. Pokud se děje plynule, spontánně, jakoby »samospádem«, je to dobré. Ale jak se do něho začne zasahovat násilím, dochází k poruchám... »Nezasahování« či možná ostřeji neznásilňování a nezpředměťňování se řekne čínsky *wu-wei*. Kdo by si tu nevzpomněl na slavný hexametř Komenského »omnia sponte fluant, absit violentia rebus« - všechno ať volně plyne, buď násilí vzdáleno věcem«.

Opakem násilí, které loupí a ničí, je láska, která se dává, odevzdává a vydává třeba až na kříž... Co z toho vyplývá? I když se naše představy o Bohu, jsoucnu a bytí všelijak liší, naše úkoly ve světě a vůči lidem i ostatním tvorům jsou v různých systémech, na první pohled velice vzdálených, podivuhodně obdobné: *Je to osvobození od »já«, od sebestřednosti, od sobectví, od ulpívání na sobě samém ve prospěch těch, kteří jsou se mnou. Někdo řekne kříž, někdo sebeoběť, někdo pokora a někdo láska. Všichni mají pravdu. Totiž pokud touto cestou opravdu jdou a neznevěrohodňují ji svým nedobrým životem, který i z moudrých slov dělá prázdné mluvení.*“⁸

Na jiném místě prof. Heller věcně pokračuje: „Srovnání s křesťanstvím naznačím jen krátce. Křesťanské poselství lásky k Bohu a bližnímu (přesněji: k Bohu v bližních a

k bližním v Bohu) se uskutečňuje tím, že dávám ježíšovsky přednost Bohu a bližnímu před sebou samým. Tím zápasím proti sebestřednosti a sobectví, z něhož roste hřích...

V karmánových systémech je podstatou vykoupení nelpět na sobě samém. K tomu slouží sebeztotožnění s veškerenstvím, všejsoucнем či bytím, které se chápe nadosobně... karmánové systémy to ovšem dělají mnohem drsnějším způsobem.

Pochopíme-li však, proč si tak počínají, přestaneme to tak unáhleně odsuzovat.“⁹

Proti osobnímu Bohu Židů, křesťanů a muslimů a též proti hinduistickým Višnu a Šiva, stojí představa neosobního kosmického Řádu, hinduistické brahma, buddhistické dharma, čínské tao. Nebudeme opakovat již řečené, ale ocitujeme poučné myšlenky prof. Hellera: „Zástupce personálních čili teistických systémů (tedy žid, křesťan i muslim) může říci: Právě Bůh jako osoba je to nejpodstatnější. Kdo v tom nejde s námi, jde proti nám. Chápu toto stanovisko, ale nesdílím je. I pojem »osoby« je totiž odvozen ze vztahů tohoto světa a Bůh pravý a živý jej zcela jistě přesahuje čili transcenduje. Nikdy ho nevystihneme žádnou metaforou, žádným obrazem či příměrem. I výraz »osobní Bůh« je metafora – ovšem závažná a svého druhu. Platí, dokud nás vede kupředu, dokud nás činí pokornými. Jakmile se nám stane zdrojem sebejisté pýchy, totiž že máme Boha za kamaráda, kterého můžeme přemluvit, aby dělal leccos po našem, a důvodem k tomu, abychom se dívali na druhé v povýšené pýše, opouštíme Ježíšovu cestu pokory a ponížení. Některé církve mají (nebo měly) bohatství a moc, jiné dogmata a institucionalizovanou sebejistotu.

Nejlepší je, když nemáme víc než Ježíšovu chudobu, pokoru a lásku. Tak čekejme, že i v tomto velikém problému nám bude časem darováno nové a hlubší pochopení, nově otevřené dveře, chcete-li nová reformace nebo třetí Vatikánium.“¹⁰

---

¹ Jan Kotík v předmluvě svého převodu Tao-te-ťingu s odkazem na volný překlad básně Bertolda Brechta „Legenda o vzniku Tao-te-ťing na cestě Lao-c’eho do emigrace“

² Setkáváme se s různým prepisem čínských jmen. Tak místo Lao-c’ lze číst i *Laozi*, místo Čuang nacházíme *Zhuang*, místo Tao-te-ťing potom *Daodejing*. V recenzi v LN 7.10.2006 čteme, že soubor textů, které nesou jméno Mistra Zhuanga, je považován za vrcholné dílo taoismu i čínského básnictví a poprvé vyšel celý v českém překladu Oldřicha Krále, vydalo nakladatelství Maxima, Lásenice 2006, 440 stran. S tímto dílem jsme nepracovali.

³ Nástin religionistiky, str.184

⁴ Nástin religionistiky, str.183

⁵ Heller Jan: Výklady Tao-te-ťingu v „Podvečerní děkování“, Vyšehrad 2005, str.239

⁶ První dva citáty dle Kung+Ching, cit.dílo, zbývají dle překladu Kotíka; zápis 4.3-4 znamená část 4., řádky 3 až 4

⁷ Kung+ Ching, cit.dílo, str.142

⁸ Jan Heller: Podvečerní děkování, Vyšehrad 2005, str. 121-122

⁹ Jan Heller: Podvečerní děkování, str.240-241

¹⁰ Jan Heller: Podvečerní děkování, str. 241-242